

UN DISC ORNAMENTAL DIN CERAMICĂ DE LA ȚUȚORA ȘI SEMNIFICAȚIA SA

DE

COSTICĂ ASĂVOAIE

În colecțiile Institutului de Arheologie din Iași a intrat cu câțiva ani în urmă – prin intermediul cercet. șt. dr. Constantin Iconomu – un disc ceramic (fig.1), provenind din punctul Cotu lui Bogdan de pe teritoriul comunei Țuțora, județul Iași. Această piesă a fost recoltată de pe teren de către un elev al școlii din Țuțora și recuperată de către profesorul N. Ciudin de la amintita școală¹.

Discul se prezintă în profil sub forma unui trunchi de con (fig. 1/b), având diametrul bazei de 14,5–15 cm, iar cel al feței decorate de 13,4–14 cm. Datorită decorului în relief grosimea discului variază între 1,8 și 2,4 cm. Cea de a doua componentă indispensabilă la asemenea piese – piciorul de încastrare în zidărie – lipsește la discul descris în rândurile de față. Ampretele de pe baza discului permit însă câteva precizări. Astfel, se poate spune că această piesă a fost lucrată în mai multe etape distincte. În prima etapă, cea de realizare a discului propriu-zis, s-a efectuat presarea pastei de lut într-un tipar negativ executat la rândul-i (după toate probabilitățile) – tot din lut ars (dovadă în acest sens fiind bavurile care se disting pe suprafața decorată, cea mai evidentă fiind una sub formă de lacrimă la ochiul drept al capului de bovidu, dar care poate fi și o impuritate rămasă pe suprafața tiparului, ca și elementele descrise mai jos). Dincolo de liniile decorului, evidențiază executarea prin presare, în tipar, caracterul regulat al muchiei ce delimitează fața decorată de suprafața dintre cele două muchii. S-ar mai putea adăuga ampretele digitale ale meșterului păstrate pe baza discului, unele dintre ele aflându-se pe suprafața de contact cu piciorul de prindere (fig. 1/c). Dimensiunile mai mici față de a altor asemenea piese ce sunt cunoscute (în general discurile au diametrul în jur de 16 cm)², ca și faptul că decorul se află pe fața cea mai mică a discului, deci invers față de celelalte modele publicate până acum, sugerează utilizarea unui tipar rezultat în urma „amprentării” pastei moi (a lutului) cu un disc ceramic „clasic”, de forma și dimensiunile celor cunoscute până acum.

Cea de a doua etapă a fost aceea a executării piciorului pentru încastrarea în zid a cărui formă, în condițiile acestei piese, este hazardant a se preciza. Se poate face doar observația – nu lipsită de importanță în cazul de față – că suprafața de contact cu discul propriu-zis a fost circulară, goală în interior, cu diametrul mare de circa 11,5 cm, iar cel mic de circa 8–8,5 cm. Și acest element de execuție diferențiază discul găsit la Țuțora și descris aici de maniera de execuție a unor alte asemenea piese utilizate în Moldova³, fapt ce-i conferă și o particularitate a feței prin lipsa bordurii în relief.

Într-o a treia etapă, au fost unite cele două elemente (discul și piciorul de fixare în zidărie), s-a finisat decorul prin accentuarea unor linii cu un vârf ascuțit (faldurile tunicii pseudo-tenantului, panașul coifului) și s-a aplicat pe fața decorată și pe spațiul dintre cele două muchii un strat de angobă galbenă.

Ultima fază de execuție a fost uscarea și „coacerea” în mediu oxidant. Fie că uscarea a fost insuficientă, fie că arderea nu s-a făcut în condiții optime, cert este că au rezultat o serie de fisuri vizibile pe suprafața dintre muchii.

¹ Autorul aduce mulțumiri și pe această cale atât colegului dr. C. Iconomu, cât și prof. N. Ciudin pentru gestul de a pune la dispoziție piesa și de a oferi informațiile fără de care ar fi fost extrem de dificil să se localizeze descoperirea și să se pună în evidență importanța ei.

² Corina Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentelor în Moldova*, în *Omagiul lui George Oprescu la împlinirea vârstei de 80 de ani*, București, 1961, p. 373–394; Cons-

tantin Juan-Petroi, *Ceramică ornamentală moldovenească în colecția Muzeului regiunii Porțile de Fier*, în *Drobeta*, V (1982), p. 125–132; Paraschiva-Victoria Batarciuc, *Decorul ceramic al monumentelor din Moldova medievală (secolele XIV–XVII)*, în *SCIA*, seria „Artă plastică”, t. 42, 1995, p. 3–17, cu bibliografia aferentă.

³ *Ibidem*.

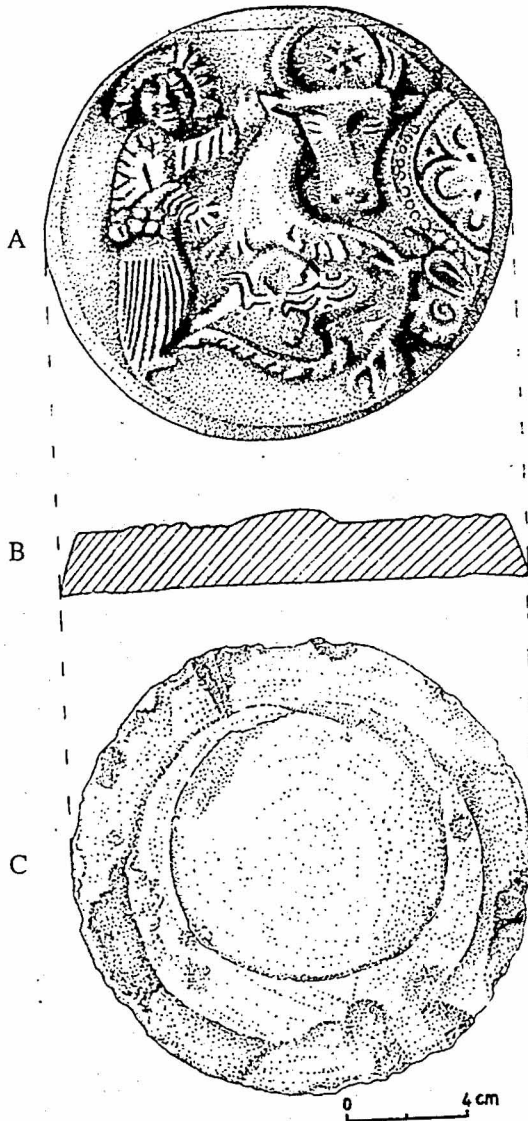

Fig. 1. a) Tușora. Disc decorativ din ceramică, partea superioară; b) profil; c) partea inferioară.

sus, în care domnia percepea vamă, nu ar fi existat la data emiterii documentului – fie și în formă incipientă – o așezare așa cum este și cazul amintit în acest act. Se știe că în anul 1408 vama pentru cei ce mergeau spre „părțile tătarești” se percepea la Iași⁶. Pornind de la aceste premise s-ar putea accepta concluzia că așezarea de la Tușora s-a întemeiat, sau a căpătat o importanță mai mare, în prima jumătate a secolului al XV-lea, mai precis între datele la care au fost emise cele două documente pomenite mai sus. Indicația explicită a unei așezări la Tușora apare în documentul emis la 1 aprilie 1470, în Suceava, de către Ștefan cel Mare, prin care

⁴ Paraschiva-Victoria Batariuc, *op. cit.*, p. 3 și 12.

⁵ DRH, A, I, p. 393–395. Se cuvine a fi precizat aici că aceasta este prima atestare documentară și nu cea din 25 august 1454, așa cum apare la Constantin C. Giurescu în *Târguri sau*

Decorul discului (fig. 1a), în relief, este compus din mobile preluate din stema Țării Moldovei dispuse după cum urmează:

- capul de bour – reprezentat în poziție frontală și cu gâtul spre stânga privitorului – cu coarnele ample și curbate spre interior între care se găsește o stea cu șase colțuri;

- reprezentarea unui coif cu panaș – retușat prin incizie și prins cu un sistem marcat prin doi butoni – cu o bordură în relief retușată prin crestare, este „timbrat” de capul de bour;

- un lambrechin acoperă extremitatea dreaptă a discului (a privitorului);

- un pseudo-tenant ocupă partea stângă a discului (în sens heraldic); acesta este un personaj feminin (după cum sugerează coafura amplă – ușor retușată prin incizie – trăsăturile fine ale feței relativ bine conturate, lipsa bărbii/mustății, o protuberanță în zona pieptului ce poate sugera sânul, vestmântul lung „până la pământ” și larg, cu falduri ample la mâneci și pliseuri dese de la talie în jos, marcate prin incizare (în timpul retușării), care are genunchii ușor flexați; două rânduri de protuberanțe marchează o cingătoare încheiată într-o paftă dreptunghiulară.

Discurile ceramice au fost utilizate în decorarea fațadelor monumentelor de zid din Moldova de la cumpăna veacurilor XIV–XV și până către mijlocul secolului al XVII-lea⁴.

Prima atestare documentară cunoscută până în prezent este aceea din documentul emis la mănăstirea Pobrata, în data de 5 aprilie 1448 (6956), prin care Petru voievod acorda mai multor comunități importante scutiri. În acest act se specifică – printre altele – că atunci „când va veni mierea și grâul mănăstirii noastre de la Pobrata la vadul de la Tușora <Цоцорин(ъ) брод(ъ)>, cărăușii lor [ai satelor scutite] să le transporte fără nici un amestec și din vamă, nici brodină de la ei să nu ia”⁵. Este greu de acceptat ideea că la un punct obligatoriu de trecere, cum era și vadul amintit mai

orașe și cetăți moldovene, București, 1967, p. 314.

⁶ Vezi privilegiul dat de către Alexandru cel Bun negustorilor lioveni în M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 631–634.

erau scutite de vamă trei măji de pește pentru mănăstirea Neamț. Printre alte puncte vamale de pe posibilele trasee ce urmau a fi parcurse pentru a se aduce pește este menționată și „Țuțora” <Цоцори>⁷.

Pentru întocmirea lucrării *Repertoriul arheologic al județului Iași*, au fost întreprinse cercetări de teren și pe teritoriul actual al comunei Țuțora. În punctul „Cotu lui Bogdan” – cunoscut și sub denumirile „La Prisacă” și „Răchițele înalte” – situat la circa 4 km NNV de sat [-ul actual Țuțora...] a fost indentificată o bogată așezare feudală cu fragmente ceramice din secolele XV–XVIII [...], între care se remarcă fragmente de vase din caolin și ceramică de Iznik. Autorii *Repertoriului* considerau că „aici ar putea fi plasată vatra veche a satului”⁸.

Pe harta lui Reichersdorf se regăsește o așezare „Lasti” reprezentată prin două turnuri, ca și Hușii și Lăpușna⁹. Localitatea denumită astfel a fost amplasată, după cum observa și Constantin C. Giurescu, „spre nord-est-est, în loc de sud-sud-est de Iași [unde este situat actualul sat Țuțora]”¹⁰. Rezervele exprimate de autorul citat mai sus în legătură cu identificarea Țuțorei din timpul primei domnii a lui Petru Rareș cu „Lasti” din harta amintită deja, pot fi diminuate de mai multe observații de detaliu. Astfel, după cum se poate observa din izvorul cartografic supus aici discuției, „Lasti” este amplasat într-un „cot” al Prutului. Trecând peste inexactitatea reprezentării distanțelor se poate face o asociere între realitatea geografică, ce a fost consemnată în prima jumătate a secolului al XVI-lea și toponimul „Cotu lui Bogdan”, cunoscut și în prezent, unde s-au găsit materialele arheologice mai sus pomenite și discul de ceramică ce a constituit motivația demersului de față. Nă lipsit de importanță este faptul că în mai multe documente cu caracter statistic din secolele XVIII–XIX, se regăsesc denumirile „Țuțora Veche” și „Țuțora”, alături de cel de „Cotul Țuțorei”¹¹. Fără a se intra în amănunte, se pot constitui în argumente pentru identificarea „Târgului Țuțorei vechi” cu „Cotu lui Bogdan” și cu „Lasti” din harta lui Reichersdorf toate cele expuse mai sus.

Discul ceramic găsit în punctul „Cotu lui Bogdan” de pe teritoriul comunei Țuțora, constituie un motiv în plus pentru localizarea vechiului târg Țuțora în zona menționată. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât, în microregiunea respectivă nu este pomenit în documente nici un ansamblu din piatră cu caracter izolat (mănăstire, fortificație din piatră). Acesta a putut fi amplasat, cu un grad de probabilitate a afirmației, doar pe o construcție din piatră/cărămidă (biserică?) situată pe teritoriul vechiului târg Țuțora.

Investigațiile arheologice sistematice – proiectate de mai multă vreme a fi executate în punctul „Cotu lui Bogdan” și nerealizate până în momentul redactării prezentului material din lipsă de fonduri – ar putea aduce un plus de informație privind târgul medieval Țuțora, în special, și târgurile moldovenești de pe valea Prutului din perioada medievală, în general.

AN ORNAMENTAL CERAMIC DISK FROM ȚUȚORA AND ITS SIGNIFICANCE

SUMMARY

The author presents an ornamental ceramic disk used for the decoration of the external architectural spaces specific for the masonry-constructions in the medieval Moldavia (the 14th – 17th c.). The piece was discovered in the vicinity of the village Țuțora (Iași county) around the place named “Cotu lui Bogdan”. Here, on the ground, a lot of archaeological remains have been discovered over the years. They belong to the medieval town of Țuțora – today village.

The ceramic disk is ornated with some heraldic elements of the Moldavian arms. The significance of the disk consists in the fact that it is a testimony for the religious or civil masonry-constructions in medieval Țuțora in the 16th c., which otherwise could not be observed.

FIGURE EXPLANATION

Fig 1a – The frontal face of the ceramic disk from Țuțora; 1b – Profile; 1c – The base of the disk.

⁷DRH, II, p. 243–244.

⁸ Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *RAJI*, vol. II, 1985, p. 437 (s.v.).

⁹ *Apud*, Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 214 (fig. 8).

¹⁰ *Ibidem*, p. 314.

¹¹ *Tezaurul toponimic al României. Moldova.*, vol. I, București, 1992, partea a 2-a, p. 1239, s.v.